

Les formes dins la toponímia metafòrica de Manacor

Antoni Pasqual Andreu

Introducció

La present comunicació pretén mostrar on arriba la imaginació i la capacitat creativa del nostre poble a l'hora de donar nom a molts de llocs del terme municipal, per la simple raó que la morfologia d'un element del territori té certa semblança amb la forma d'un objecte, aliment, cos, etc., que ens és familiar però de naturalesa completament aliena a l'indret batejat. Els nostres padrins feren un ús de l'entorn de diferent manera al que avui en feim. Coneixien, trepitjaven i conreaven la terra pam a pam i el lloc més recòndit de la costa era la seva pesquera. Hi havia un domini total de l'espai i no els mancava temps per observar el que els envoltava, perquè es desplaçaven a peu o amb carro. Per necessitat, foren creadors de toponímia, ja que era l'eina i el mitjà per *coordinar* oralment el seu micromon. Sense més pretensions que donar nom a allò que no en tenia, enriquiren el nostre patrimoni toponímic amb creatives metàfores, de les quals sorgí una terminologia comparativa. Encara que avui siguem uns nous pobladors els qui habitem el territori i observem l'entorn amb uns altres ulls, és indubtable que seguirem fent ús d'aquest recurs lingüístic que són les metàfores, ja que dins els límits geogràfics dels nostre terme hi continua havent formes i volums que tenen certa analogia amb altres coses. Aquest punt d'inflexió tan marcat en els canvis d'usos de l'espai que s'ha donat entre els nostres predecessors i nosaltres s'observa en aquestes pàgines quan descobrim que hi ha topònims que foren populars altre temps i ara només els recorden comptades persones. De forma inversa trobam algunes denominacions novelles (neotopònims) que solament són conegudes per un sector molt reduït de la població, però que amb el temps poden arribar a ser populars.

Metodologia

El treball es presenta com una recopilació de topònims, que a parer nostre han sorgit gràcies a l'aplicació d'aquesta tipologia de metàfores. Per confeccionar el replec s'han consultat fonts orals, cartogràfiques, arxivístiques, bibliogràfiques i premsa local. Com és de suposar, també ha estat necessària la feina de camp, importantíssima davant un estudi d'aquesta tipologia. Els noms no vénen classificats temàticament, sinó que s'aprofundeix en la història de cada un seguint un ordre alfabètic del seu genèric i en algun cas excepcional respecte al determinant. Apareixen agrupats en un sol camp noms que presenten coincidència o variació (bé per derivació, bé per flexió) tant en la seva part genèrica com en la determinant.

Per fer-nos una idea de la localització espacial d'alguns topònims els hem georeferenciat amb coordenades UTM (31N ETRS 89). Les dades numèriques apareixen entre parèntesi vora el nom. A l'hora de citar els informadors orals s'ha fet de forma codificada utilitzant un número per a cada col·laborador. Al final d'aquest treball podeu consultar-ne la llista completa. Hem trobat que és escaient esmentar a peu de pàgina topònims d'altres municipis de les Illes que tenen un vincle de parentiu amb els noms analitzats. La dispersió geogràfica d'aquests noms ens fa veure que els recursos creatius dels parlants són universals.

Per ajustar-se en extensió a les normes d'edició d'aquest tom de les Jornades hem exclòs d'aquest recull toponímic tots aquells genèrics que en el moment primigeni s'originaren mitjançant el recurs metafòric però que avui són tan arrelats dins la terminologia geogràfica que han esdevingut el terme real del conjunt metafòric, fins al punt que els parlants ja no els comprenen com a metàfora sinó com a denominació recta del seu referent. Per la mateixa raó, hem fet cas omís de totes les denominacions comparatives, que no són poques, generades dins cavitats del nostre terme.

Recull toponímic

Ala des Corb, s'

Antany, un voladís rocós d'una de les barbacanes del barranc de sa Sínia Vella rebia aquest nom, ja que la seva forma evocava l'extremitat toràtica d'aquest còrvid. Només sabem que es trobava dins el mencionat barranc, a l'alçada de la part superior de sa Clova des Pi (sa Sínia Nova).¹

1 Que aquest recull serveixi per donar un alè d'aire a aquest topònim moridor, ja que només l'hem

Ansa des Setrill, s'

Entre cala Antena i cala Bóta existeixen dues entrades de gran bellesa que fa la mar a la costa, una anomenada es caló des Soldat (o es caló des Llamp) i l'altra *s'Ansa des Setrill* (o *cala Setria* o *es caló des Frare* recollit de viva veu, amb poca usança).² Sembla que el nom que ens ocupa s'origina quan hom compara l'agafall d'aquest recipient i abocador d'oli o vinagre amb el perfil quasi semicircular de la raconada.³

Banquet, es; Banquets, es; Bancot, es

Un dels recursos metafòrics més emprats dins la toponímia és el que compara algun element orogràfic amb objectes de l'àmbit domèstic, dels quals no hi manca el seu mobiliari. A dins el terme de Manacor trobam topònims que fan al·lusió a seients comuns, com són cadires i bancs.

De bancs en localitzam uns quants a la costa. A cala Anguila, la plataforma rocosa existent baix del niu de metralladora és coneguda com *es Banquet*.⁴

Per altra banda existeixen *es Banquets* entre es Mal Entrar Petit i s'Enterrossall (a la zona de na Magrana). Correspon a una pesquera de salpes i oblades. El pescador pot seure a unes penyes planes que semblen banquets.⁵

Es Bancot (532202, 4378928) és el darrer topònim d'aquest apartat i correspon a una pesquera situada entre cala Mosca i es Bufador (s'Illot). Tots els

recollit d'un sol informador, el 59, i les fites facilitades són insuficients per ubicar-lo. Hi ha la possibilitat que aquest voladís hagi caigut, perquè a les balmes de l'indret s'observen alguns desprendiments de roques.

- 2 Existeix desavinença a l'hora de fixar cada topònim al corresponent accident geogràfic. Apareix al Mapa geològic de les serres de Llevant, de Bartomeu Darder Pericàs (publicat l'any 1932 per la Diputació Provincial Balears, full primer Santanyi i Felanitx), *Cala des Setriy* entre *Cala Antena* i *Cala Soldat*. D'igual forma trobam al Mapa General de Mallorca (a partir d'ara MGM), de Josep Mascaró Pasarius (1958), *s'Ansa des Setri* entre *Cala Antena* i el *Caló des Soldat* (o *des Llamp*). La mateixa ubicació dona el Mapa Topogràfic Balear (a partir d'ara MTB). Però alguns informadors entrevistats, que han viscut sempre arrelats a la zona, coneixen bé aquells corriols i discrepen sobre dita situació. Els informadors 4, 16 i 42 col·loquen *s'Ansa des Setrill* entre *es caló des Soldat* i *cala Bóta*.
- 3 L'amic Antoni Servera, *Monjo*, ens dona a conèixer es Pont des Setrill, o simplement es Setrill, al terme de Son Servera. Sembla que aquesta denominació fa referència a la volta de l'expressat pont, que ha estat comparada amb l'ansa d'un setrill.
- 4 Recollirem aquest topònim dels informadors 15, 31, 40 i 55. L'informador 15 puntualitzà que al seu temps, no tota la gent que freqüentava la cala sabia nedar i per passar l'estona arribaven a aquella esplanada per veure la cala des d'una altra panoràmica. Molts dels banyistes també hi arribaven ja que era una esplanada molt "capficonadora".
- 5 Recollirem aquest nom de l'informador 36.

Es Banquet, avui segueix essent freqüentat per la gent que va a cala Anguila.

informadors amb els quals hem parlat⁶ diuen que qui hi acudeix per intentar omplir el senalló pot seure en un llarguer replà del rocam, talment un banc picat. La seva ubicació coincideix més o manco amb la que dona el MGM. Gaspar Fuster Veny, en l'aplec toponímic que confecciona d'aquesta franja del litoral no recull pròpiament dit genèric, però sí que hi apareix *es Capserrat d'es Bancot* i *sa Morrada d'es Bancot* que n'estan emparentats.⁷

Bec des Xoric, es

Podem associar aquest topònim a totes les penyes o elevacions que la seva forma ha suggerit la figura d'un animal o part de la seva anatomia. Hi ha temps, que a les muntanyes de Son Maina, una penya, talment un bec de xoric, cridà l'atenció a caçadors i jornalers que treballaven a la finca. Per nosaltres, la situa-

⁶ Recollírem el nom dels informadors: 22, 24, 30, 32 i 46.

⁷ Aquest recull toponímic s'anomena «De s'Illot a Cala Murada. Viaje por el litoral de Manacor» i aparegué en entregues a la revista *Perlas y Cuevas*. Fuster situa simplement els topònims sobre un mapa i comença l'eixida a la zona de s'Illot. No sabem si arriba a la partió amb Felanitx. Els topònims esmentats són recollits a l'entrega núm. 2 (29 d'agost de 1987).

ció d'aquesta formació és ignota, ja que el nom només ha estat recollit de dos informadors⁸ i no congeniaren a l'hora de donar una ubicació. Un assegurà, sense especificar quina, que era una penya existent a la carena dels pujols més pròxims a les cases. L'altre digué que dita formació es trobava en unes penyes prop de la cova de na Sanç.

Bóta, sa

És el nom d'una descomunal roca desferrada del penya-segat la qual descansa sobre les penyes de la costa (524784, 4369531). El mot metafòric no recorda una peça de calçat sinó el recipient per estotjar-hi líquids. Aquest topònim ha donat nom a cala Bóta, ja que és la cala més propera a dita forma. També dona nom a una roca de menor dimensió coneguda pels pescadors, ja que és una pesquera, com sa Bóta Petita (Pasqual 2014).

Cadires d'en Capot, ses; Cadireta del Bisbe, sa

Hem pogut observar (vegeu es Banquet) que a ran de mar fou cosa habitual donar nom a replans, pedrissos o roques de tracte amable, amb el genèric *banc* i derivats. A l'interior, que l'acció de seure pot semblar més present, trobam dos seients de roca amb el genèric *cadira*. Ses Cadires d'en Capot⁹ es troben dins es barranc de sa Sínia Vella, ran de l'antic camí que per allà hi discorre (518255, 4386063). No són res de l'altre món, només l'empremta negativa de dos cantons de marès extrets a un aflorament de roca.

Per altra banda, a algun veïnat del carrer de la Verònica, o dels respectius carrers que el travessen, els queda com a bon record d'infantesa el senzill joc d'asseure's a sa Cadireta del Bisbe. Aquesta càtedra de pedra era una estació desitjada per molts de nins que recorrien el camí de Son Talent, situada en el tram comprès entre el portell que condueix a les cases de s'Hort d'en Roig i l'actual hipòdrom. Entre els informadors¹⁰ existeix diferent positura sobre la seva ubicació, ja que uns pensen que es trobava en un costat de la via i uns altres a la vora oposada. Si hem d'escoltar els de més avançada edat, es localitzaria a la banda

8 Correspon als informadors 34 i 58.

9 Sabem d'aquest nom gràcies a l'informador 53. Ell el coneix de la seva padrina materna, Catalina Pascual Riera (1879-1962), que visqué molts d'anys a ses Cases Noves. La gent d'aquesta possessió per baixar a la vila, o a missa a Son Sureda, tenia el camí per dins el mencionat barranc i bé sabien de dites cadires, ja que quan algú se cansava, si volia, s'hi asseia.

10 Ens parlaren de sa Cadireta del Bisbe, i per extensió del joc practicat en ella, els informadors 14, 17 i 35. Davant la incerta ubicació, ells mateixos contrastaren, amb gent que coneixia també dit seient, la correcte localització.

del mencionat hort, en la paret seca existent ran del camí. La suggeridora forma corresponia a una mossa oberta en el mur, després que algunes pedres s'haguessin desfalcats del carenat.

Caragol, es

Trobam aquest topònim a la franja costanera existent entre cala Falcó i s'Estany d'en Mas, molt a prop de sa cova des Moro. El nom fa referència a un pas delicat que discorre de forma vertical uns onze metres per dins una xemeneia càrstica excavada al penya-segat (525954, 4372829). El pas era conegut per vells pescadors,¹¹ sempre pretensiosos d'omplir el senallonet amb salpes, oblades i qualque cranc.

El protagonista de la metàfora és evident que és un mol·lusc, sigui d'espècie terrestre o marina. La forma arrodonida de la closca de l'invertebrat és prou suggestiva, però en aquest cas hom no es fixa en aquest detall per fer la comparança, sinó en el vistós reganyol que hi ha dibuixat a sobre. I és que, per progressar airosament, sigui pujant o baixant, l'individu es veu en la necessitat d'anar girant helicoidalment, per trobar bon aferrall per mans i peus. No desdiu el plantejament si consideram les diferents accepcions que dona el DCVB en l'entrada *caragol* respecte a les coses formades en espiral (apartat II, accepció 9).

Coll de sa Cisterna, es

Dins es barranc de la possessió de sa Sínia, molt coberts per la vegetació regnant, trobam els clots i els munts de material no aprofitable d'una antiga pedrera de marès.¹² Pujant per dins el mencionat barranc, a una de les barbacanes existents al costat dret i a l'alçada de la pedrera que s'explota avui a cel obert trobam es Coll de sa Cisterna (aprox. 518188, 4385927). Aquest topònim dona nom a un simple clot d'extracció de marès quadrangular que antany es començà sobre el penya-segat i que fou abandonat quan els trencadors foradaren el sostre d'una barbacana del roquissar. Vist des de la part inferior, talment estiguéssim dins una cisterna, aquesta perforació que travessa el sostre, té tota la semblança

11 Recollirem el topònim dels informadors 15, 26, 28 i 43 que amb els ormejos de pesca, baixaren i pujaren més d'una vegada pel pas. Ells no sabien l'etimologia del nom. El raonament que a continuació planteja l'origen de l'apel·latiu és de l'autor de l'article.

12 Encara que no tinguem coneixement de quan s'inicia l'explotació d'aquesta pedrera, es veu que es remunta a algunes centúries. Jaume Ignasi d'Olesa, que a finals del segle XVIII era el propietari de la possessió, recordava als membres de la nostra Universitat, que de temps immemorials hi extreien cantons per la construcció de cases i obres a la vila i al nostre terme i ara exigia que s'imposés una contribució als mestres trencadors que l'explotassin (Llibre d'actes del Ple 1790-1800. Sessió de dia 9 de setembre de 1798. AMM 709/1.).

Els trencadors de pedra extraient marès obriren es Coll de sa Cisterna.

del coll d'aquest depòsit d'aigua existent a quasi tota casa mallorquina d'antiga construcció.¹³

Corretja, sa

La forma allargada d'una faixa de conró, treta entre dues vetes de roquissar recordà a algun camperol de la vall de Son Macià aquest element de subjecció o tancament emprat en diversos usos. L'emplaçament d'aquest terreny, avui convertit en ullastrar, el trobam dins terres que foren altre temps de la possessió de Son Llodrà, en un coster que culmina en un dels contraforts de sa muntanya de sa Vall. El topònim apareix enregistrat al MTB, encara que desplaçat de la seva correcte ubicació.¹⁴

13 Recollírem el nom dels informadors 12 i 57.

14 Recollírem el nom dels informadors 5, 9, 19, 29, 37 i 56.

Cossi, es

La suggestiva forma d'aquest recipient domèstic, emprat altre temps per fer bugada i que quasi sempre es trobava instal·lat ran de la foganya, per així tenir a mà cendra i aigua calenta, ha estat presa repetidament en el llevant i migjorn de Mallorca per donar nom a cocons de forma troncocònica existents a la línia de costa.¹⁵

Pel que fa al nostre litoral, en coneixem dos:

El primer, es localitza a cala Murada. Es tracta d'un cocó de grosses dimensions el qual sempre es troba ple d'aigua ja que es troba quasi a nivell de la mar. Al seu interior també es pot veure la corresponent pedra que el torneja (523959, 4366873). El topònim dona nom també a una pesquera que allà hi ha.¹⁶

L'altre cossi, tal vegada el més conegut, es localitza a les immediacions de cala Varques. Darrera *sa Caseta de sa Senyora*, que avui es troba completament en ruïna, hi ha un calonet obert sense platja. A la seva part absidal, en una tenassa lleument submergida s'aprecia el modelat recipient (525524, 4372041). El nom d'aquest simple cocó s'estén a l'hora de batejar la raconada on es localitza, ja que apareix al MGM com el *Racó des Còssil* (o *de sa Teula*).¹⁷ Temps enrere, el nom d'aquest cocó podria haver estat el d'un altre recipient d'ús quotidià i de forma semblant, *es Ribell*, ja que una relació de pesqueres d'aquella franja de costa que apareix en *El Patron de pesca de Mallorca*, del manacorí Francesc Oliver Billoch (Oliver 1944), recull la *Punta des Ribell* i *Es Regó* [*Racó*] *des Ribell*.¹⁸

Crespell, el / Crispell, es

A diferents indrets de la nostra ruralia trobam dins la microtoponímia l'aplicació nominativa del mot *Crespell* a espais de conreu. Sembla que la planta tri-

15 Aquest tipus de cocons es donen a llocs on la roca es troba en contacte amb la mar, podent estar o no submergida. Uns enderroc es desprenen sobre la superfície de la roca i comencen a girar moguts per l'onatge, fet que genera una fricció entre cossos. Aquest procés causa una erosió a la matèria continent i de forma paral·lela també a la continguda. El cocó s'endinsa cònicament, perquè la pedra o còdol que roda dins ell disminueix progressivament de volum.

16 Recollirem aquest nom dels informadors 2, 3 i 60.

17 MGM: sector 37, E,9. El dialectalisme *còssil* és usual a Menorca i no al llevant de Mallorca. L'aparició al mapa sembla forçada per l'autor, J. Mascaró Pasariu, que era menorquí.

18 Ja que tenen una forma semblant, fou habitual que se substituïssin o que s'apliquessin de forma simultània topònims com *es Ribell*, *es Cossi* o *s'Olla* (o *ses Olles*), per designar el mateix cocó o clot al litoral. A la costa de Lluçmajor trobam uns exemples que fan al·lusió a aquesta duplicitat de nom; hi ha un cocó anomenat *es Cossi* i té com a variant *es Ribell*, també *sa punta de ses Olles* és coneguda com *sa punta des Ribell* (Aguiló 1996, 75 i 121).

angular¹⁹ o trapezoïdal d'aquests camps, incità als nostres avantpassats, sempre desanats ja que la menjua curtejava, a comparar-los a aquesta antigalla de la gastronomia. Documents d'arxiu són testimoni que ve d'enrere el seu ús:

1818. Anna Domenge "Quarta", viuda, té un quartó en el Crespell.²⁰

1845 Llorenç Galmés Munar, fill de Llorenç i Antònia, rep en herència del seu pare 3 quartons de terra a Son Talent dit el Crispell. Confronta amb camí reial, carreró de les Bones Dones i altres béns.²¹

1896. D. Rafel Rosselló Nadal [entre altres béns] té una peça de terra denominada Camp de na Serra, la qual es divideix amb Serralt, Aubellons i Crispell.²²

Dissortadament no tenim constància oral que el nom d'aquests terrenys pervisqui actualment, però hem estat a temps d'aplegar, a través d'uns informadors, el topònim *es Crispell* a altres dos indrets de la nostra zona rural.²³ Un es troba dins un dels establits de la possessió des Pou Nou. L'altre, dins la possessió de sa Sínia Nova i ocupa una extensió d'uns 11300 m².

Coha Blanca, ne; Cua Llarga, sa

La usança metafòrica del genèric *cua* (grafiat antigament com *coha*) apareix en pocs casos, però és emprat d'antic. Vet aquí un exemple:

1599. Rafel Ballester, ciutadà, a partir de la festa de Sant Miquel, arrenda per quatre anys a Miquel Barceló, fill d'Antoni, la possessió Son Garbeta i lo rafal Son Negre del terme de Manacor. En l'arrendament són compreses les rotes dites ne Coha Blanca i de la Señora, junt al Puig de Son Galiana i la rota d'en Joan Melcion, tinent, en lo clos de Son Negre.²⁴

Per altra part, ha arribat als nostres dies *sa Cua Llarga*, que correspon a un terreny de cultiu de forma allargada a la possessió de sa Plana Vella.²⁵

19 No solament és la forma triangular dels camps que porta per nom *crispell*. El DCVB ens fa veure que a Manacor, també ho són cadascuna de les quatre parts triangulars en què està dividit el seient d'una cadira cordada de bova.

20 *Apeo* de 1818, AMM 594/1, f. 50. La forma viva d'aquest topònim, segons les fonts orals consultades, és *es Crispell*. Tanmateix la forma normativitzada hauria de ser *es Crespell*, fet que podem fonamentar amb aquest document de 1818.

21 ARM, Prot. R- 261, f. 289- 290v.

22 *Amillaramiento* de 1865, AMM 553/1, vol. xii. Després de georeferenciar aquests terrenys amb el plànol parcel·lari de Pere d'Alcantara Peña (1859) i transportar-los sobre una cartografia actual sabem que se situaven allà on avui s'ubica el polígon agroalimentari i les parcel·les preparades per la nova ampliació.

23 Recollírem aquest nom dels informadors 12, 27 i 39.

24 ARM, Prot. S-1808, f. 91-92.

25 Recollírem el nom dels informadors 16, 61 i 62.

Dau, es

El mot *dau*, a més de designar un objecte cúbic, és a dir, tridimensional,²⁶ també és emprat per donar nom a objectes i figures de superfície quadrangular. El DCVB ens en dona bona mostra en significats diferents. Una d'aquestes entrades ens afecta,²⁷ ja que fa referència a camps o trasts que tenen aquesta forma. Així, trobam es Dau ran del nucli urbà de Son Macià, a la banda de migjorn. Correspon a un camp de cultiu que localitzam entre el camí de sa Mola i les primeres cases de la vila.²⁸

Dent, na

Sempre hi haurà topònims obscurs que per aproximar-nos-hi haurà de ser mitjançant suposicions, ja que no ens podem fonamentar sobre fonts que ens aidin a treure el net de l'assumpte. Cercant una explicació raonable al sentit del topònim *sa cova de na Dent* (entre cala Falcó i s'Estany d'en Mas) veiem la possibilitat que la part determinant del nom no tengui res a veure amb un antropònim i sí que pugui tenir l'origen en una aplicació metafòrica. Aquest coval, que guaita a la mar, es troba arcerat de la tramuntana i just a davant, ran de l'aigua, trobam una punta rocosa, blanca pel costat que mira a migjorn, que mossega les ones com un incisiu bucal (526331, 4373183). Si el topònim fa al·lusió en aquest element orogràfic, tenint en compte l'article personal femení *na*, possiblement hauria existit primer el nom de la pesquera *na Dent* i llavors aquesta denominació hauria servit per donar nom a la cova.²⁹

Dibodabo, es

Aquest topònim correspon a un pujol i caseta edificada al seu cucuió localitzat dins es Pinar Gran, a la possessió des Fangar. No importa elucubrar sobre l'etimologia d'aquest nom de lloc, ja que són els mateixos informadors entrevistats els qui revelen l'estrany apel·latiu. Sembla que *es Dibodabo*, no és res

26 Encara que no ho trobam a Manacor, a diferents indrets de parla catalana, apareixen daus dins la toponímia metafòrica per similitud amb aquests cossos cairats. Solen ser roques o illots. Uns exemples són *es Dau Petit* i *es Dau Gros*, uns illots existents a la costa del municipi d'Eivissa (Ribes 2006, 435 i 437). Al municipi de Tavèrnoles (Osona), dins les terres del que fou la baronia de Savassona trobam *el Dau*, un rocot de dimensions considerables, ben conegut per la gent de la zona i freqüentat per escaladors de molts d'indrets que acudeixen allà per superar la seva verticalitat.

27 DCVB, Dau, 10, b).

28 Un cas semblant existia a Montuïri, encara que avui la trama urbana s'ha engolida dit espai de conreu.

29 A la costa de Lluçmajor existeix una pesquera amb el nom de *sa Dent*. D'igual manera el nom apareix a Andratx i a Santanyí. En els tres casos no hi ha un plantejament etimològic clar (Aguiló 1996, 69).

més que el resultat de l'alteració duita a terme pels camperols de la rodalia del topònim barceloní *el Tibidabo*.³⁰ Tot apunta que aquesta comparança fou feta per un dels antics senyors de la possessió, en Bonnin, que tingué vinculació amb la ciutat Comtal els anys de la guerra i la postguerra.

Dit, na

Tot pescador ha passat llargues estones a l'espera que el peix s'enfili al seu ormeig. L'avorriment ha afavorit la contemplació del que l'envolta d'una forma diferent a l'acostumada, fins al punt que el roquissar torna expressiu i es presenten formes que recorden cossos, objectes, etc. Diferents pescadors³¹ ens mostren a aigües de na Morlanda una pesquera que duu per nom *na Dit*, ja que en el lloc, quasi a ran d'aigua, sorgeix del rocam com un dit que apunta a la mar gran (532110, 4378844). La pesquera es localitza a les immediacions de cala Mosca, la petita entrada de la costa on s'acaramulla el talaiot. La podem veure situada ja en el MGM (1958).³²

Per altra banda, hem de constatar un homònim en aquesta franja de costa, ja que G. Fuster Veny situa *na Dit* entre es caló d'en Rafelino i es Morro de na Corb. ³³ Encara que l'alçat topogràfic, on presenta el recull, no sigui del tot fidedigne a la realitat, podem ubicar el nom tenint per referència algun accident geogràfic reconegut i altres topònims que hi apareixen. Al lloc identificat, a la part baixa d'un morro, s'exhibeix amb prevalença a qualsevol altra prominència punxeguda existent a banda i banda, una punta que fitora el vent i sobresurt per damunt l'onatge que rebenta amb força a les penyes els dies de temporal (531750, 4378342). Llavors fugen tots els dubtes, si la terminologia recollida per Fuster és generada a conseqüència d'una aplicació metafòrica.

Erot, s'; Era des Moro, s'; Era de Macs, s'

Si a l'entorn geogràfic dels nostres avantpassats no haguessin estat habituals les eres, aquestes denominacions metafòriques que fan al·lusió a porcions del terreny caracteritzades per tenir una forma circular, encara que ni de bon tros s'hi hagin estès mai garbes, batut espigues o ventat gra.

30 Hem recollit el topònim d'aquesta elevació de sis informadors: 5, 44, 62, 63, Catalina Barceló Sureda, *de Cas Majoral* (1945) i Damià Riera Sunyer, *de Son Brau* (1923-2015), dels quals quatre pronunciaren Dibodabo, un Tibodabo i un l'altre Dibidabo. Al MTB apareix com Tibidabo.

31 Els informadors foren 22, 24, 30, 32, 41 i 46.

32 MGM, sector núm. 30, G-10.

33 El topònim esmentat apareix a l'entrega núm. 3 (12 de setembre de 1987).

A Son Suau trobam *s'Erot*,³⁴ que és un altià rodenc que sobresurt, a la seva part més alta, uns dos metres sobre el camp on s'ajaça (522973, 4378232). El seu perímetre ve delimitat per una tenassa rocosa vestida d'ullastre i mates. Igual que les terres adjacents, la superfície del replà es conra. Per poc, la seva extensió no arriba a un quartó. Aquesta forma també rep el nom de *es Pa de Nadal* (vegeu *es Pa de Nadal*).

A l'altre costat de la vall, on trobam situades les cases des Rafal de Son Macià, existeix avui un establiment de la finca que du per nom *sa Costa Llarga*. Dins les seves terres, caracteritzades per ser orogràficament abruptes, trobam una petita extensió de terreny planera, a mitjan coster, que s'enfila a cercar la part més elevada de la serra, batiada com s'Era de Macs.³⁵ Aquesta denominació familiar que ha estat usada pels propietaris, almanco durant quatre generacions, és ben encertada; si alguna vegada s'ha batut qualque cosa en el lloc són pedres, les pròpies del replà i les que hi ha abocat el conrador quan espedregà les empinades terres que l'envolten per sembrar-hi ametlers.

Al MGM apareix situat dins Son Crespi, al peus de na Mancada *s'Era des Moro* (524820, 4380629). Interpretam que aquest nom correspon a un petit promontori, de base circular on s'ubica el jaciment arqueològic JA-102 del Catàleg de Centres d'Interès Cultural de Manacor.

Escala de Carro, s'

L'home del camp ha emprat el terme metafòric *s'Escala de Carro* per donar nom a camps de cultiu que la seva forma dibuixa una gaia, que és estreta d'un cap i que s'eixampla progressivament fins a l'altre. La forma d'aquestes porcions de terreny recorden el bastiment horitzontal que sostén un carro, preferentment el de parell. La singularitat d'aquest tipus de carruatge ve donada pel punt de tracció, ja que és a través d'un sol braç central anomenat espigó, el qual du els dos animals de tir situats a cada costat. De l'espigó divergeix l'element més reforçat del bastiment, *l'escala* –també dit en la forma en plural– composta per dues barres que tendeixen a cercar els dos laterals del carro, i arriben a la part de darrere.

A la nostra ruralia trobam aquesta denominació a dos indrets; un fa referència a un escapoló de terra, en es pla de Santa Cirga, que fou antany de la possessió de Son Suau. Es troba anant a mar, a mà esquerra, ran de la carretera. Dit

34 Recollírem el topònim dels informadors 15 i 65.

35 Recollírem el topònim de l'informador 1.

espai, també rep un altre nom, *es Camp de Cala*.³⁶ No sabem si aquesta variant es deu a una deformació del mot *escala* o no té res a veure amb el topònim del recull, i si amb el camí de cala Manacor, el qual és veïnat seu. Per altra banda, gràcies al MTB, trobam aquest nom a la possessió de Son Sureda Pobre.³⁷

Esquerda, s'

Entre es puig de sa Cabana, també anomenat el Cor de Jesús, i sa muntanya de sa Vall localitzam l'elevació coneguda com *s'Esquerda* de 305 m d'alçada (518971, 4375547). La forma cantelluda en la part cimbal de la prominència i la cobertura rocosa que la vesteix recorda un esquerda de pedra.

Ferradura, sa

Conexim dos indrets del nostre terme que duen per nom *sa Ferradura*. Les seves característiques són totalment diferents, ja que un és un caló costaner i l'altre un revolt de carretera, però tenen en comú que la seva forma arrodonida ha estat comparada amb el calçat ferri que col·locam al bestiar equí des de fa centúries.

Sa Ferradura del litoral la trobam entre Porto Cristo i cala Petita (530099, 4377301).³⁸ Reculant en el temps, es documenta el nom *la Ferradura* l'any 1722 (Duran 2004, 73), com a lloc assignat per vigilar la costa i evitar així desembarcaments de gent no desitjada.³⁹ El topònim *Ferradura* apareix en el mapa del cardenal Despuig (1785). A l'istme, que ajuda a formar el caló, hi trobam dues pesqueres que porten el mateix genèric; *sa Ferradura Alta* i *sa Ferradura Baixa*.

En l'assumpte del revolt de carretera conegut amb aquesta denominació, s'ha de dir que es troba avui en un tram de via en desús de la carretera Porto Cristo – Portocolom, concretament on la infraestructura travessa la torrentera que desemboca a s'Estany d'en Mas (524664, 4374873). La corba fou adreçada

36 Recollirem aquestes dues variants a través de les fonts orals. El topònim *s'Escala de Carro* ens el digué l'informador 21 i *es Camp de Cala* els informadors 15, 25, 50 i 51.

37 Francesc Canuto constata que aquesta denominació toponímica és troba escampada a tota l'illa i dona nom a sementers, rotes o petites finques (Canuto 2010, 129).

38 Trobam espargida pel litoral balear aquesta denominació, sempre emprada metafòricament, per designar sinuositats arrodonides que es localitzen a la línia costanera. Citam alguns municipis on n'hi ha: Eivissa (Ribes 2006, 440), Sant Joan de Labritja (Ribes 1993, 116), Escorca (Ordinas et al. 2006, 75), Felanitx (Aguiló 1991, 56), Lluçmajor (Aguiló 1996, 40, 49, 56 i 126), Artà (Aguiló 2011, 138), etc.

39 Al lloc, a principis del segle XIX es construí una caseta de planta rectangular per aixoplugar els guàrdies (*Ordres sobre guàrdies secretes (1773-1821)*. AMM 1640/9). L'edifici, obra de pedra en sec, es troba avui completament en ruïna.

Sa Ferradura apareix sovint dins la nomenclatura costanera de les Illes, per designar raconades semi-circulars.

en unes obres de millora efectuades en la dècada dels noranta del segle passat.⁴⁰

Hem de fer esment, fent ús d'una vana suposició, que *na Ferradura*, un camp de cultiu del nostre terme municipal, del qual desconeixem la ubicació i forma, pugui tenir un origen metafòric:

1848 Antoni Galmés Munar, fill de Llorenç i Antònia, rep en herència del seu pare un quartó i mig de terra dit *na Ferradura*.⁴¹

Fogó, es; Fogons, es; Fogonets, es

Cada un d'aquests tres noms correspon a una pesquera existent a la nostra línia de costa. Els topònims segurament foren posats pels pescadors que freqüentaven les zones on s'ubiquen. L'origen dels noms és metafòric ja que hom ha comparat elements orogràfics de diferent naturalesa, però que tenen en comú la forma arrodonida, amb l'estri de cuina emprat per sostenir olles damunt el foc.

A l'altre costat de l'istme on hi ha *sa Ferradura*, es forma una raconada en

40 Recollírem aquest topònim de l'informador 15.

41 ARM, CH 407, f. 143-144.

la qual trobam *es Fogó* (530100, 4377262). En aquest cas, es tracta d'un forat que perfora la tenassa i quan la mar hi puja, l'aigua hi brolla de forma vigorosa, escampant sabonera i brogit.⁴²

Cap al sud-oest, entre s'Estany d'en Mas i cala Falcó, prop de sa Pedrera des Molar, existeix una entradeta rodona que fa la mar –la qual no hem pogut situar– anomenada *es Fogonets*.⁴³

Entre sa punta des Domingos i sa Romeguera trobam diferents punts de pesca, entre els quals *es Fogons* (524169, 4367822). Dita denominació, agrupa tres pesqueres que es troben quasi aferrades, anomenades *sa Pesquera d'en Taverner*, *es Fogons Baixos* (també coneguda com *sa Pesquera Baixa des Fogons*) i *es Fogons Alts* (també coneguda com *sa Pesquera des Coronell*), les quals altre temps foren molt freqüentades per pescadors de salpes i oblades, ja que tenen un accés còmode. L'ús del genèric *fogó* s'explica perquè en el lloc hi ha una tenassa o roca arran d'aigua que té un forat.⁴⁴

Galera, sa

És habitual trobar dins la terminologia metafòrica del litoral de les Illes el topònim *sa Galera* (Aguiló 2002, 249-274)⁴⁵. També n'hi ha terra endins, però en menor mesura. A Manacor, en el camí que condueix a Sant Llorenç, passant per la possessió s'Hospital, es Pont d'en Teulari, ses Comes de Son Barba, Son Peretos, etc., trobam *sa Costa de sa Galera*. En el segle XIX, un tram d'aquesta via també era conegut com el *Camí de la Galera*,⁴⁶ però també apareix a la zona, ran d'un camí, el genèric *sa Galera* sense determinatiu:

1884, 25 de febrer. A instància dels veïnats Lleonard Muntaner Nadal i Joan Pascual els representants municipals acorden eixamplar el camí “que desde “la Galera” conduce a ciertos establecimientos de Son Sear”.⁴⁷

Hem sentit contar a algun veïnat de la zona que aquesta denominació ve a conseqüència d'un accident ocorregut, fa molts d'anys, al senyor de la possessió de Son Barba, quan transitava amb la seva galera en el tram de camí que ara porta el nom analitzat. Dubtam que aquest sigui el vertader origen del topònim i ens decantam a pensar que evoca una roca plana que sobresurt en forma de re-

42 Ens informà de dit nom i de la seva ubicació l'informador 32.

43 Ens informà de dit nom i de la seva ubicació l'informador 46.

44 Ens informaren de dit nom i de la seva ubicació els informadors 2, 3, 4, 16, 42 i 60.

45 Correspon a l'article titulat «Embarcacions medievals i modernes a la toponímia costanera de les Balears».

46 Apareix aquesta denominació, en diferent data, com a camí on es realitzen adobs mitjançant feixines (*Llibre de feixines* (1862-1869). AMM 704/9).

47 *Llibre d'actes del Ple* (1883-1884). AMM 718/2, f. 138.

gruix, i que es pot veure en el tram superior de sa Costa de sa Galera, en un dels laterals verticals del rebaix efectuat en el terreny per endolcir l'ampit (520353, 4383196).

Galiot, es Pou

Dins terres que foren altre temps de la possessió de Bandrís, als peus del Turó d'en Metla, trobam aquest hidrònim (515462, 4382838), que podria haver-se originat per la morfologia del seu coll si hagués estat comparat amb una embarcació medieval anomenada *galiot* o *galeot* (DCVB). El coll és baixet i la silueta d'el-lipsi recorda el coll d'una sínia.⁴⁸

Pensem que és poc probable que el topònim s'hagi originat a partir d'un antropònim, en aquest cas un sobrenom, ja que no tenim constància a Manacor de la seva existència al llarg dels segles.

Home Assegut, s'

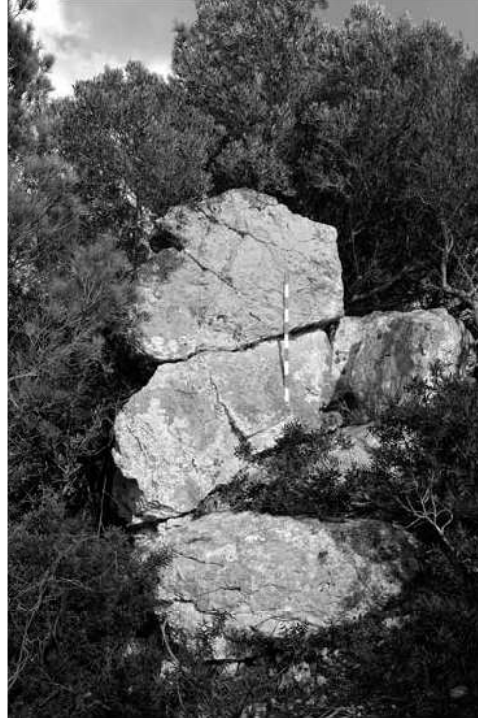
Els antics camperols del contorn des Rafal de Son Macià, veien des de les cases de possessió i des dels establits del mateix tombant de la vall, allà enfora, a l'entrellum, sobre l'esquena de la serra que delimitava dit rafal i alguns establits de sa Mola una silueta antropomorfa coneguda com s'Homo Assegut (520883, 4371651). L'evocadora forma avui es mala d'afinar des de la vall ja que uns pins grossos la tapen. En el siti, entre ullastres, mates i estepes descansen, una damunt l'altra, tres o quatre pedretes tot imitant els Moai de l'illa de Pasqua. En aquest cas, però, havent observat l'enfiladissa lítica que arriba als 3 m d'alçada, descartam, per la seva naturalesa, que sigui de factura d'antigues cultures indígenes.⁴⁹

48 El pou és poc conegut, encara que es trobi a ran d'un camí, ja que la via és transitada per pocs veïnats. També passa desapercebut, ja que de la part interior del coll sorgeixen bordalls de figuera, perdent així tota la seva fisonomia. Ens n'han parlat els informadors 6, 7, 20 i 27 encara que cap ens ha donat una etimologia. La informadora 6 ens ha fet saber que els veïnats tenen dret d'aprofitament de l'aigua del pou.

49 Arreu de les nostres illes són abundants les formacions rocoses que el seu relleu vist d'un indret determinat suggereix la forma humana: *es Ninot* (Pollença, Escorca), *s'Home* (Selva), etc. A aigües de sa Marjal (Son Servera), amb el cuiro en remull, també trobam s'Homo Assegut (MGM, sector núm. 22, H-6). Pel paral·lelisme que hi ha amb el nom macianer, també volem recordar el topònim *sa Dona de Penya marbre qui seu*, o simplement *sa Dona qui seu*, recollit pel Dr. Francesc Camps i Mercadal "Francesc d'Albranca" (1852-1929) en el seu replec de llegendes menorquines. Segons el doctor Camps, la penya que rebia aquest apel·latiu, caigué l'any 1888 empesa per un llamp des d'un dels costers del barranc de la Cova (es Migjorn Gran). (Vegeu: *Quaderns de Folklore. Recull de rondalles i llegendes de Menorca*. Núm 5 i 6. Editat pel Col·lectiu Folklòric de Ciutadella. 2004).

Màniga, sa / Mànega, la

Afegim en aquest recull aquest terme, ja que té una filiació clara amb els noms originats a partir d'una metàfora. Normalment correspon a porcions de terreny de forma allargada (Ordinas 2001, 234). Dins la ruralia hem localitzat un espai que duu aquesta denominació, el qual pertanyia altre temps de forma íntegra a la possessió de sa Plana Vella i s'estenia de l'alçada de les cases cap a la mar de forma allargada.⁵⁰ Apareix el topònim *la Manega* l'any 1718 com una de les porcions de la finca on s'estableixen roters.⁵¹ El mateix nom, *sa Mániga*, el trobam l'any 1887 en la contarella *El tio capellà*.⁵²

S'home assegut és el nom d'una de tantes formacions rocoses que recorden una silueta antropomorfa.

Martell, es

Hem omès en aquest recull el genèric *es Martell*; nom corresponent al dic construït al moll de Porto Cristo, que arranca de sa punta des Pelats, ja que consideram que pertany al grup de genèrics que hem omès arran de la pèrdua de consciència metafòrica dels parlants. No volem deixar però, un homònim usat per donar nom a un terreny de garriga existent a na Comte, tancat de paret per tres bandes i la quarta fa partió amb el torrent de ses Talaioles.⁵³ A l'igual que passa amb altres topònims del recull, aquesta denominació al·ludeix a cloves el seu perímetre de les quals dibuixa una forma irregular (Aguiló 2002, 164).

50 El topònim encara és molt conegut entre la gent major de la zona de s'Espinagar.

51 ARM, Prot. T-577, lligall 2, f. 33v-34.

52 *La Roqueta*, núm. 9 (26 febrer), p. 2.

53 Recollírem aquest nom de l'informador 64. Pensa que el topònim es degut a una aplicació metafòrica d'aquest tipus.

Mazmorra, la

Aquest neotopònim és emprat entre surfistes per anomenar una ona que es forma a aigües des Domingos Gran, concretament davant sa cova Gran. “[...] l’ona que romp enmig de la cala, davant de la cova, s’anomena *la mazmorra* perquè fa tub i romp amb molta força, fent com una cova profunda [...]” (Peñas, 259).

Mitja Lluna, sa

En la franja costanera compresa entre sa Romeguera i es Domingos Gran trobam aquest bell topònim suggeridor de formes arrodonides. En tenim constància gràcies a pescadors vells de la zona de s’Espinagar.⁵⁴ Correspon a una inclinada llengua de marès que s’adossa al penya-segat i llepa la mar amb una arrodonida tenassa que recorda el satèl·lit de la terra (524196, 4367949). El lloc fou freqüentat per pescadors de bromeig. L’ormeig emprat per excel·lència fou la canya amb el fil i l’ham, però també s’utilitzà el coet. L’altra mitja lluna roman oculta i cap pescador de canya o individu que guaita a la mar des de les penyes la veu, ja que un dosser rocós i ombrívol la manté a cobri de les seves mirades (524195, 4368030).

Olla Colera, s’; Racó de s’Olla, es

Capta la nostra atenció la denominació donada a un cocó o gorguet que roman submergit dins l’obaga fondalada del barranc de Son Cifre. La persona que ens parla d’aquesta depressió del sòl,⁵⁵ que recorda la forma singular d’aquest recipient de cuina ventrut, ens avisa que avui podria trobar-se coberta de vegetació i per tal causa fos il·localitzable. Queda un referent homònim dins el barranc, que ens pot a ajudar a ubicar aquest clot del torrent. Es tracta d’una àmplia balma oberta en un dels penya-segats del congost, en el lateral dret, segons segueix la trajectòria de l’aigua. Podem localitzar el coval amb facilitat, ja que al seu exterior, hi ha uns quants garrovers granats, sembrats fa estona per l’antic propietari d’aquests terrenys de mala petja. A la mateixa alçada de la balma, en el fons de l’encaixada depressió, no distingim cap buit excavat a la roca que coincideixi amb *s’Olla Colera* descrita per l’informador. ¿Vol dir això que podria correspondre a una olla immensa que trobam a l’indret, de quasi tota l’amplada del jaç de torrent, que bé recorda els gorgs fondos dels torrents de la serra de Tramuntana? Anau-ho a cercar.

54 Recollirem aquest nom dels informadors 2, 3, 4, 16, 42 i 60.

55 Parlam de l’informador 47.

Per altra banda apareix al MGM el *Racó de s'Olla* a les immediacions de cala Varques, entre el *Racó des Còssil* i *sa Pedra Desferrada* (525528, 4371730). Desconeixent altres fonts que parlin d'aquest nom, podem pensar que es tracta de l'entrada adjunta al *Racó des Cossi* (vegeu *es Cossi*). Allà, es forma un absis arrodonit a la part més fonda d'aquesta porció de costa, que pot ser la font d'inspiració per crear tal denominació.⁵⁶ A l'indret, a les penyes, a un metre d'alçada sobre el nivell de la mar, també trobam un cocó de forma troncocònica (525451, 4371952), amb uns còdols al seu interior que bé ha pogut generar una metàfora d'aquest tipus.

Pa de Nadal, es

Aquest terme metafòric, d'origen gastronòmic, serveix per donar nom a quatre prominències orogràfiques existents al nostre terme municipal, així com una altra a Sant Llorenç des Cardassar. Es Pa de Nadal del municipi veí es localitza a la possessió de Calicant (521365, 4386888). Els de Manacor els trobam a les possessions següent: Son Mesquida (520836, 4387459), sa Sínia Nova (518274, 4385016), sa Murtereta (520374, 4384992) i Son Suau (522973, 4378232).⁵⁷ Aquest darrer promontori també és conegut com *s'Erot* (vegeu *s'Erot*).

Si marcam tots aquests "pans de Nadal" sobre un mapa podem observar que, a excepció de l'existent a Son Suau, el seu emplaçament es dins una àrea bastant reduïda, ja que apareixen en possessions veïnes. És evident que aquesta concentració tant marcada del topònim ve donada pel manlleu que es produeix entre veïnats. A parer nostre, l'acte d'encobeir el topònim succeeix quan els habitants de la rodalia encara entenen la suggerent metàfora feta per un veí el qual comparà la morfologia d'un turó amb la silueta, la forma o la mida d'un pa singular que s'elaborava per les festes de Nadal. Però què en sabem, d'aquest pa? Andreu Ramis Puig-gròs ens obsequia amb l'esplèndid article «El pa de Nadal. Un ritual d'origen pagà» (2011) i ens fa veure que aquest topònim és una reminiscència d'antiquíssims costums vinculats al pa, en aquest cas al *pa de Nadal*. Recorda que a molts d'indrets d'Europa per les festes de Nadal, aquest aliment s'omplia de rellevància i simbolisme, ja que li atribuïen virtuts remeieres i profilàctiques. Aquestes creences, generaren costums i rituals diversos. Pervisqué

56 Trobam entrades del litoral mallorquí que el seu nom té inclòs el mot *olla*, o el plural *olles*, perquè la seva forma suggereix aquest recipient emprat per cuinar.

57 Al MGM, sector núm 21, apareixen recollits els topònims de dues d'aquestes elevacions, *es Pa de Nadal de Son Mesquida* i *es Pa de Nadal*, referent a la que existeix a la possessió de Calicant. No tenim constància de l'ús d'aquesta terminologia orogràfica a altres pobles de les Illes, però sí apareix a la serra de Tramuntana la denominació *es Pa de Figa* (Fornalutx, Escorca, Pollença) i a Menorca *es Pa de Sucre* (Maó).

fins al segle xx, als pobles de Sant Joan i Artà, un ritual que s'iniciava la nit de Nadal, quan es col·locaven pans, com a ofrena, davant el betlem de l'església i en dies posteriors es repartien entre els feligresos. El tret característic d'aquests pans era que el seu volum sobresortia en escriure del dels pans elaborats la resta de l'any, ja que les famílies destacades del poble malavejaven dur-n'hi, i procuraven que els seus fossin els més grossos. Ramis suggereix que aquests pans disforjos serien presos de mostra per crear el nostres topònims. En el seu treball ja recull les denominacions toponímiques que es localitzen a la zona nord de Manacor.

Peluda, na

Amb el GPS els pescadors de barca han deixat de banda l'antic ús d'agafar referències visuals des de l'embarcació, que els servien per triangular un punt desitjat dins la mar. La tipologia de referències terrestres obtingudes podia ser variada: campanars de pobles costaners, talaies, accidents geogràfics destacats, etc. El puig de Son Galiana era una d'aquestes referències visuals que sovint s'emprava i el seu nom era *na Peluda*, ja que l'arbrat existent al cim de l'elevació, vist de la llunyania, suggeria una vesta de pelatge.⁵⁸ L'article personal femení *na* d'aquest genuí apel·latiu, ens indica que quan en feim ús no ens referim expressament al puig, ja que el gènere del mot és masculí, sinó al concepte de fita o senya, el gènere de la qual és femení.

Port, es; Camp des Port, es

Si tenim en compte que els topònims que apareixen en aquest recull no són originats per la descripció que es fa d'indrets que ens envolten, sinó per la semblança que tenen amb objectes, aliments, cossos, etc, no ens ha d'estranyar trobar la presència del vocable *port* lluny de la mar, és a dir, terra endins.

Es Port és el nom d'un ample espai de cultiu existent dins Son Crespí Vell, pel qual discorre dolçament un regueró. Allà no se sent renou de barques, sinó el picarolejar de les ovelles i el xec-xec de les perdius.⁵⁹

Per altra banda, existiren almanco en el segle XIX, dins la possessió de Rotana, uns terrenys de conreu coneguts com *es Camp des Port*.⁶⁰ Es trobaven ran

58 La gent que ha conegut aquest apel·latiu ha viscut de la mar o de cara a la mar. Recordam els informadors 11, 33, 49 i 52.

59 Els informadors orals foren Joan Caldentey Nadal, *Perot* (1951) i Mateu Mas Matamalas, *Felip* (1939).

60 Apareix aquest nom en un plànol que posseeix la família Villalonga, que foren durant segles

de la partió amb es Morro, a banda i banda del torrent. Sembla que ambdós noms foren motivats pel negament que sofreixen dites terres, ja que es troben junt a un curs d'aigua, esporàdic en el primer cas o permanent en el segon, però que a adesiara plוגudes torrencials poden embassar-hi aigua.⁶¹

Punta del Bisbe

Sabem d'aquest topònim gràcies al MGM i apareix situat a la costa de Manacor, concretament entre *ses Botes* i *sa cova des Sòtil* (cala Bóta).⁶² Podem fer comptes que el nom d'aquesta massa de roca prominent, d'aquest recòndit indret, no es deu al fet que sigui, o hagi estat mai, propietat de tan alt càrrec eclesiàstic, sinó que apunta més bé a una metàfora toponímica, on la solemne silueta d'un bisbe, o la mitra, que és la part més peculiar de la seva vestimenta, ha estat comparada a una penya, roca o punta.⁶³ Examinats els relleus aguts existents dins l'espai que acoten els dos topònims veïns i posats a seguir amb les suposicions, direm que tal punta sembla que sigui on s'ajaça *sa Bóta*. Per la qual cosa, aquesta pedrota altre temps podria haver-se dit *el Bisbe* i que aquest nom hauria estat substituït per l'actual.

Quesito, es

Fins fa pocs anys quasi tots els esports de risc es practicaven al medi natural, però ara els atrevits practicants d'skate, roller i scooter solquen i boten el paisatge urbà amb els seus vehicles de rodetes. A Manacor, el punt de trobada per excel·lència és l'skatepark del Molí d'en Beió, però un simple graó, banc, escala, etc. d'una plaça o d'un lloc poc transitat els pot entretenir llargues estones. Sa Plaça de sa Moladora, per la forma triangular que té, és coneguda pels acròbates com *es Quesito*. En aquest indret hi tenen un repte, sa Ela de Pedra.⁶⁴

propietaris de dita finca.

61 Sense anar gaire enfora, trobam dins la possessió de Pocafarina (Sant Llorenç des Cardassar) es Port de Maó, que pot tenir una mateixa etimologia. Es tracta d'un regueró llarguer, pròxim a les cases, per on corre aigua en èpoques de pluja.

62 En el sector núm. 37, G-8.

63 Amb aquest origen trobam alguns exemples a les nostres illes. Recordam: *es Bisbe* dins la finca de Son Fortuny (Estellencs) (Ordinas et al., 86), *es Barret del Bisbe* a la costa de Lluçmajor (Aguiló 1996, 113), i *el Bisbe* a la costa de Sant Antoni de Portmany (Ribes 1995, 109).

64 Recollírem aquest nom dels informadors 23 i 59.

Rebosillo, es

Encara que no haguem localitzat cap terreny de cultiu amb aquesta denominació, el DCVB (rebosillo, 3) deixa constància que a Manacor era usada per designar la “gaia triangular de terra que queda a un costat després de senyar damunt el terreny les quarterades per a establir una propietat rústica”

Relliu, na/es

El DCVB defineix *Relliu* com «pa llarguer, més petit que els altres, que se sol fer de la pasta que sobra de la pasterada» i ens fa saber que al litoral de sa Carroja existeix es *Morro d'Es Relliu*. És indubtable que aquest topònim recollit al DCVB correspon al *Morro de Relliu* que apareix situat al mapa del cardenal Despuig (1785) entre *cala Petita* i *cala Morlàda*. Aquesta denominació no ha arribat als nostres dies, però és ben vinculable amb es Morro de na Corb, ja que és el cap més destacat d'aquesta franja del litoral i la seva forma allargada i plana bé recorda un pa. A uns tres-cents metres d'aquest accident geogràfic, un cop passat sa cova des Coloms, encara avui trobam una pesquera que duu per nom *es Relliu o na Relliu* (531726, 4378319).⁶⁵

Ribell, es

Vegeu es Cossi (cala Varques).

Santa Faz, la

Gràcies a la premsa local tenim constància d'aquest nom singular donat a unes ombres concretes que es veuen en el panoràmic penya-segat que s'exhibeix a cala Manacor, entre ses coves Blanques i sa cova des Correu. Dubtam si l'origen del topònim té una arrel popular, ja que no en tenim constància oral de cap col·laborador de la zona. No ens vindria de nou que tot fos creació d'un reduït nombre de persones lligades sentimentalment a Porto Cristo. L'interès de crear aquesta imatge iconogràfica en el serrat, podria haver sorgit per recordar que fou en aquesta cala, segons la nostrada llegenda on, en el segle XIII, es refugià del mal temps una barca que portava una campana, una marededéu i un crucifix. A finals del segle XIX, en recordança del mateix esdeveniment els manacorins creàrem el topònim *Porto Cristo* que substituï *la Colònia del Carme*, com es coneixia el primigeni nucli costaner. Una d'aquestes persones que podria haver donat nom a aquestes ombres seria Joan Moratille Terai (1921-2003), autor, almanco

65 Ens parlen d'aquesta pesquera i de la seva ubicació els informadors 24, 30 i 32.

de dos escrits on apareix el nom i un altre el dibuixant Andreu Llodrà Quetglas (1933-2004), que pintà la divina imatge.⁶⁶

Tortuga, sa

Ens trobam davant una metàfora oronímica, ja que es compara la característica closca d'aquest rèptil amb discretes elevacions de forma arrodonida. Gràcies a les fonts orals,⁶⁷ hem localitzat aquest topònim a tres indrets del nostre municipi. A Son Mesquida, una prominència del terreny dins un camp de cultiu té aquest apel·latiu (520507, 4387134). Dins els establits de Son Galiana apareix coberta de càrritx *sa Tortuga*, també coneguda com *sa Tortuga d'en Moreió* (520801, 4380281). Farem esment, per acabar, a una petita protuberància que existia amb aquest nom ran de la carretera que uneix Manacor i Felanitx. Els vianants que acudien a aquesta darrera població, la podien veure just abans de travessar el pont de Son Manenta, en el costat dret. Per proximitat, la lleugera corba que evitava l'evocador relleu orogràfic rebia el nom des Revolt de sa Tortuga. Les obres d'ampliació i adreçament de dita via, duites a terme a la dècada dels vuitanta escapçaren seriosament el turonet i eliminaren per complet el revolt. Sa Tortuga (516364, 4375011), quasi ferida de mort, restà allà immòbil. Ara el soterrament recent d'un gasoducte que discorre paral·lel a dita carretera l'ha malmesa novament. Ja se sap, mai ha estat bon veïnat un camí!

Ullots, es / Dos Ulls, es

Al l'altre costat del braç de terra que forma sa Ferradura, la mar fa una petita entrada custodiada per un roquissar malplà, que s'eleva en els dos extrems de forma vertical. Com hem vist, en aquest racó hi trobam la pesquera anomenada *es Fogó*. També hi trobam un altre topònim metafòric, *es Ullots* (o la variant *es Dos Ulls*). L'origen dels noms suscita dubtes entre els informadors, ja que un pensa que es tracta de dos buits rodons i grossos que es veuen en una tenassa dels quals sorgeix aigua amb força quan l'ona pega i l'altre ho atribueix a dos forats o ombres existents al penya-segat que vists des de la mar semblen les fosses oculars.⁶⁸

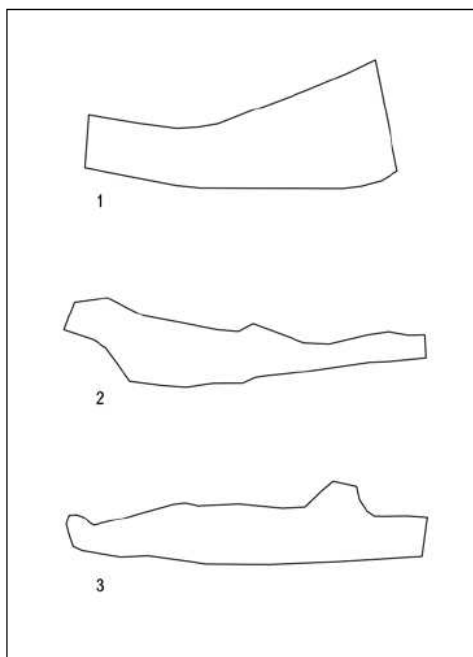
66 Els escrits de Moratille són els següents: l'article «Visita turístico-cultural a Porto Cristo» (a la revista *Porto Cristo*, núm 59 (setembre 1989) i la contarella «¿Milagros en Porto Cristo?» (a la revista *Perlas y Cuevas*, núm 773 (gener 1991)). En aquest petit text narratiu de Moratille apareix la il·lustració d'Andreu Llodrà.

67 Hem de citar alguns informadors coneixedors d'aquests rèptils petris: 13, 18, 38, 44, 45 i 53.

68 Recollirem el nom *es Ullots* de l'informador 32 i *es Dos Ulls* de l'informador 11 i del MGM (sector núm. 30, I-7). A la costa de Lluçmajor hi ha també aquest topònim, *es Dos Ulls*, el qual té la variant *Ets Ulls* (Aguiló 1996, 66).

Vela, na/sa

En una centúria tan allunyada com és el segle XIV ja es troba en documents d'arxiu, que guarden relació amb la ruralia de Manacor, el concepte *a mode de vela* per descriure la forma que tenen algunes porcions de terra. La planta d'aquests terrenys sol ser allargada, generalment rectangular; però en menor mesura n'apareix de trapezoïdal o triangular.⁶⁹ En segles posteriors és quan apareix pròpiament el toponim, i entenem que aquest es genera quan hom compara aquestes formes del terreny amb veles tèxtils de similar figura, que han estat utilitzades des d'antic en diversos usos. Recordem les veles que tenen la tasca de donar ombra o les utilitzades pels moliners de vent o els mariners.

Contorn perimetral de tres veles: 1. Son Boga 2. Sa Sínia Nova 3. Can Caramany (imatge de J. Pascual Femenies).

Trobam informació bibliogràfica suficient per veure que estudiosos de la toponímia de les illes han aprofundit sobre l'ús d'aquest genèric.⁷⁰

⁶⁹ Vegem algunes referències documentals de l'Escrivania de Cartes Reials (ARM) del segle XIV, on apareix la fórmula esmentada: ECR 657, f. 50-51v; f. 231v. ECR 658, f. 176-177. Per altra part, en el següent document, del segle XVI, es puntualitza que la forma que té la parcel·la és com una vela llatina: Guillem Ribot, de la parròquia de Manacor, l'any 1570 establí com a emfiteuta a Joan Ginard, de Campos, fill de Gregori, una peça de terra a mode de vela llatina de vuit quarterades i mitja, terrenys del rafal adquirit amb anterioritat al mercader Antoni Nadal. La terra afrontava amb la possessió de Lluccamar, possessió de Jordi Sureda i amb possessió de l'establidor, en la qual hi havia un camí reial enmig (ARM, ECR 687, f. 208v-209v).

⁷⁰ Per començar, una definició al DCVB. Ens fa saber que el terme s'empra a Mallorca i Menorca. Afegim unes referències bibliogràfiques: Antoni Ordinas s'hi refereix com a porció petita de terra guanyada a l'albufera i també en referència l'entrada més antiga en el Llibre de Repartiment (Ordinas 2001, 229). Cosme Aguiló publicà a la revista *El Mirall*, núm. 57 (1992) l'article «Les veles en els noms de lloc» i es reedità a *Toponímia i etimologia* (Aguiló 2002, 163-165). Francesc Canuto Bauçà també aporta articles sobre el tema: «Toponímia Santjoanera: ses Veles» (al núm 115 de la revista *Mel i sucre* (gener 1990)) i a la *xiii Jornada d'antroponímia i toponímia* (Sant Joan 1999) presenta l'article titulat «Genèrics toponímics del pla de Mallorca» on s'aprofundeix sobre ses veles de Sant Joan (Canuto 2004).

Dins el nostre municipi aquest topònim apareix amb una àmplia dispersió geogràfica. Existeix el topònim *sa Vela* a les següents possessions: Can Carmany, es Rafal Pudent, Son Boga, sa Sínia Nova, s'Hospital i s'Espinagar. La forma en plural la trobam a les possessions des Pou Nou⁷¹ i Son Gener.⁷² A s'Espinagar, per trobar-se ran de dita porció de terreny, existeix l'odònim *sa Costa de sa Vela*.⁷³

Per acabar, hem de descartar, una vegada examinades ses veles de Manacor, que existeixi una vinculació destacada entre elles i l'aigua, és a dir, que s'embassin o existeixin sistemes de drenatge d'aigües, que trobem una vegetació hidròfila, etc, com observa Francesc Canuto (Canuto 2004, 234) .

AGRAÏMENTS

Una vegada acabat aquest treball hem d'agrair l'ajut a moltes persones. Primerament als informadors orals, dels quals ens hem abastit de gran part dels noms del recull i d'una informació suplementària àmplia i sucosa. En segon lloc volem anomenar altres persones que han aportat el seu granet d'arena perquè aquesta tasca prengué forma, ells són: Antoni Puig Palerm, Antoni Riera Vives, Antoni Servera Servera, Damià Ramis Bernad, família Villalonga, Gabriel Ordinas Marcé, Isabel Andreu Nadal, José Villalonga Morell, Maria del Pilar Castor Binimelis, Maria Magdalena Salas Burguera, Joan Pascual Femenies, Joan Riera Bordoy, Miquel Pascual Fullana, Pere Fidel Castro Lliteres, Sebastià Matamalas Gelabert i Sebastià Sansó Barceló.

INFORMADORS

1. Antoni Capó Riera, *des Rafal* (1953). 2. Antoni Riera Obrador, *Menut* (1933). 3. Antoni Riutort Vives, *Caragol* (1948). 4. Antoni Sunyer Sureda, *des Ceballar* (1953). 5. Antoni Sureda Llinàs, *Sureda* (1926). 6. Antònia Fullana Domenge, *Cantona* (1936-2015). 7. Bartomeu Gayà Gomila, *Roig* (1934). 8. Bartomeu Gomila Veny, *des Pou Nou* (1931). 9. Bartomeu Llinàs Barceló, *des Molí* (1938). 10. Bartomeu Riera Sbert, *des Rafal Vell* (1917-2008). 11. Bartomeu Vadell Pieres, *Rotxet* (1924-2010). 12. Bernat Andreu Rosselló, *de sa Sinieta* (1941). 13. Catalina Perelló Mesquida, *de Can Molinet* (1926-2016). 14. Cristòfol Pastor Noguera, *en Pifol* (1920). 15. Gabriel Fons Matamalas, *Ferrino* (1913-2012). 16. Guillem Adrover Capó, *de Cas Coronell* (1923-2014). 17. Guillem Melis Grimalt (1953). 18. Guillem Sureda Antich, *de Son Vell* (1934). 19. Jaume Barceló Sansó, *de Can Tellet* (1946). 20. Jaume Gayà, *de Can Roig* (1938). 21. Jaume Parera Bassa, *Sinis* (1932-2015). 22. Jaume Servera Sansaloni, *Doret* (1934). 23. Jesús Ortiz

71 Segons l'informador 8, a mitjan segle xx, es cultivaven cinc veles, les quals es trobaven entre les cases i el torrent. Subratlla que el seu terreny no era del tot planer, ja que es trobaven a un coster. Recorda que s'hi cultivava cereal a secà i hi havia plantats arbres fruitals, entre ells magraners, noguers i tres avellaners. Avui tot és un ermàs.

72 Ens parlaren de totes aquestes veles i de la seva ubicació els informadors 3, 8, 12, 31, 39, 48, 53, 54, 57, 62 i 63.

73 Recollírem el topònim dels informadors 3, 62 i 63.

Rojas (1994). 24. Joan Fullana Estrany, *des Racó* (1933). 25. Joan Galmés Binimelis (1927). 26. Joan Galmés Sagrera, *Remos* (1941). 27. Joan Gomila Gomila, *de Son Ramon* (1941). 28. Joan Morey Nicolau (1940-2015). 29. Joan Sureda Caldentey, *Voreta* (1933). 30. Joan Sureda Brunet, *Moliner* (Son Carrió. 1956). 31. Joana Perelló Duran, *de Can Devè* (1915). 32. Josep Graells Qui, *en Pep s'Eivissenc* (1935). 33. Josep Sureda Sansó, *en Pep de sa Gruta* (1948). 34. Lluís Massot Brunet, *Civil* (1940). 35. Maria Antònia Pastor Llull (1954). 36. Martí Miquel Llull, *des Coll* (1927). 37. Martí Sureda Riera, *de Can Vives* (1928). 38. Mateu Fons Pascual, *de Son Mesquida* (1937). 39. Melcior Andreu Rosselló, *de sa Sinieta* (1934-2014). 40. Melcior Llull Puigròs, *Pastureta* (1933). 41. Miguel Amengual López (1923-2015). 42. Miquel Capó Vadell, *Capó* (1922-1913). 43. Miquel Estrany Umbert, *Cadernera* (1927-2013). 44. Miquel Fons Martí, *de Son Gall* (1922). 45. Miquel Galmés Munar, *de Son Galiana* (1927). 46. Miquel Gelabert Massanet, *Duai* (1933). 47. Miquel Martí Femenias, *de Son Figuera* (1923-2014). 48. Miquel Rosselló Veny, *de s'Hospital* (1940). 49. Miquel Vives Homar, *Collet* (1954). 50. Montserrat Galmés Binimelis (1935). 51. Onofre Galmés Nicolau, *de ses Talaiotes* (1928-2011). 52. Pedro Bonet Sitges, *Fai* (1922). 53. Pedro Fons Pascual, *de ses Cases Noves* (1935). 54. Pedro Galmés Pont, *de Son Gener* (1927). 55. Pedro Llodrà Matamalas, *de Can Bessó* (1918). 56. Pedro Muntaner Roig, *des Carreró* (1934). 57. Pedro Puigròs Servera, *Voreta* (1923-2007). 58. Pedro Vadell Matamalas, *de Can Blanquer* (1932). 59. Rafel Sureda Mascaró (2003). 60. Salvador Sagrera Joy, *Comerxo* (1926-2011). 61. Sebastià Alou Monserrat, *de sa Plana Vella* (1961). 62. Sebastià Capó Vadell, *Capó* (1928). 63. Sebastià Linàs Barceló, *Garriguer* (1935). 64. Sebastià Pascual Pascual, *de na Comte* (1928). 65. Tomàs Bosch Alcover, *Cirga* (1939).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AGUILÓ, Cosme (1991). *La toponímia de la costa de Felanitx*. Felanitx: Centre Cultural de Felanitx.
- AGUILÓ, Cosme (1996). *La toponímia de la costa de Lluçmajor*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Treballs de l'oficina d'onomàstica; II)
- AGUILÓ, Cosme (2002). *Toponímia i etimologia*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Biblioteca Miquel dels Sants Oliver; 18)
- AGUILÓ, Cosme (2011). *La toponímia de la costa d'Artà*. Edicions Documenta Balear. (Col·lecció Arbre de mar; 37)
- CANUTO BAUZÀ, Francesc (2004). «Genèrics toponímics del pla de Mallorca». *Sobre onomàstica. Jornades d'antroponímia i toponímia (1993-2002)*. Universitat de les Illes Balears.
- CANUTO BAUZÀ, Francesc (2010). «Bestiar de cabestre. Elements materials». *Pronòstic sanjoaner 2011*. Sant Joan: Col·lectiu Teranyines.
- DURAN JAUME, Damià (2004). *El mode de vida del pescador de Cala Manacor*. Pollença: El Gall Editor. (Els fiters; 8)
- OLIVER BILLOCH, FRANCISCO (1944). *El Patrón de pesca de Mallorca*. Publicaciones del Instituto Social de la Marina (servicio cultural).
- ORDINAS GARAU, Antoni; ORDINAS MARCÈ, Gabriel; REYNÉS TRIAS, Antoni (1999). *Son Fortuny, nom per nom*. Consell de Mallorca. FODESMA.
- ORDINAS GARAU, Antoni (2001). *Geografia i toponímia a les illes Balears. La terminologia geogràfica en els noms de lloc*. Editorial Moll. (Els treballs i els dies; 48)
- ORDINAS GARAU, Antoni; ORDINAS MARCÈ, Gabriel; REYNÉS TRIAS, Antoni (2006). *La costa d'Escorca*. Institut d'Estudis Balearics: Govern de les Illes Balears. Conselleria de Medi Ambient.
- PASQUAL ANDREU, Antoni (2014). «L'origen d'alguns topònims de Manacor». *VIII Jornades d'Estudis Locals de Manacor. Religiositat i moviments socials a Manacor*. Ajuntament de Manacor.
- PEÑAS DE HARO, Patricia (2010). «Els Spots de surf i Bodyboard a la costa llevantina de Mallorca». *VI Jornades d'Estudis Locals de Manacor. Fets i protagonistes*. Ajuntament de Manacor.

- RAMIS PUIG-GRÒS, Andreu (2011). «El pa de Nadal. Un ritual d'origen pagà». *Pronòstic sanjoaner 2012*. Sant Joan: Col·lectiu Teranyines.
- RIBES I MARÍ, Enric (1993). *La toponímia de la costa de Sant Joan de Labritja*. Eivissa: Edicions Can Sifre.
- RIBES I MARÍ, Enric (1995). *La toponímia de la costa de Sant Antoni de Portmany*. Institut d'Estudis Baleàrics.
- RIBES I MARÍ, Enric (2006). *La toponímia costanera del municipi d'Eivissa*. Editorial Mediterrània Eivissa.